здобутків та інформації на етнічних мовах, обсяг радіо та телевізійного мовлення мовами національних меншин; внести т зміни до Закону України «Про національні меншини в Україні».

Моє велике переконання, що розквіт нашої держави – у єднанні. Це ідея, яка має реалізуватися лише у випадку, якщо у повсякденному житті, на кожному етапі системи освіти та виховання і держава, і наукові та громадські організації будуть приділяти достатньо уваги просуванню ідей культури миру, толерантності і навчанню добросусідства. Взаємотерпимість, толерантне ставлення один до одного, діалог і взаєморозуміння повинні стати нормою поведінки і дій усіх людей без винятку.

Джерела та література

1. Конституція України. – К., 1997.
2. Свідзинський А.В.Самоорганізація і культура. – К.: Вид. ім. Олени Теліги, 1999.
3. Госархив Донецкой области. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. – Ленинград, 1987.
4. Національні меншини в Україні 1920-1930-ті роки: Історико- картографічний атлас / Інститут національних відносин і політології НАН України / М.І. Панчук (упоряд.). – К. : Четверта хвиля, 1996.
5. Декларація прав національностей України 1991 // Відомості Верховної Ради Україною – 1991. – №25.
6. Рамкова конвенція Ради Європи «Про захист національних меншин». ВР №703/97
7. История российских немцев в документах (1763-1993 гг.). – Москва: МИГУП, 1993.
8. Войнович О.В. Шкільна освіта для національних меншин в Україні 20-х років: до питання формування її організаційних засад // Історія України: маловідомі імена, події, факти. Збірник наукових праць. – Вип.2. – К., 1997.
9. Кочерга Б. М., Афанасьєва Л. В., Александров В. М., Александрова Г. І., Глинська Л. Ф. Народи Північного Приазов'я (етнічний склад та особливості побутової культури) / Мелітопольський держ. педагогічний ін-т. — Запоріжжя: Просвіта, 1997.
10. Національний склад населення Запорізької області та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. – Запоріжжя, 2001.

Деркач Н. В. Языковые проблемы в Украине: история и современность (на примере Запорожской области)

В статье рассматривается эволюция взглядов на этнонациональные и языковые процессы в Украине. Решение национального вопроса лежит в плоскости накопления демократического потенциала развития общества, укрепления гражданских институтов самоуправления. Креативная роль государства в укреплении статуса и создании условий для развития языков национальных меньшинств состоит в укреплении ее законодательной базы, которая должна работать.

Ключевые слова: *политическая нация, этнополитика, национальные меньшинства, родной язык, политика коренизации, языковая политика, межэтнические интеграционные процессы, этнический состав населения, культура этнических групп, толерантность.*

Derkach N.V. Language problems in Ukraine: history and modernity (on the example of Zaporiz'ka region)

In the article the evolution of attitudes towards ethnic and national processes as well as language processes, particular in Ukraine, are considered. A decision of the national question belongs to an accumulation of the democratic potential of a society, strengthening of civic self-government institutions. A creative role of the state in status strengthening and creating of the conditions for language development of minorities is to strengthen its legislative field that should work.

Key words: *political nation, ethnopolitics, minorities, native language, "Soviet localization policy" (policy of korenizatsiya), language politics, inter-ethnic integration processes, ethnic population structure, culture of ethnic groups, tolerance.*

УДК 94:81'272

В. А. Жадько

СУТНІСНИЙ ЗМІСТ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Аналізується здійснення мовної національної політики в сучасній Україні. Пропонуються її основні напрямки, виходячи з історико-філософської духовної спадщини Е. Сміта та Б. Поршнєва. Обґрунтовується висновок, що державна політика має бути києвоцентричною, що призведе до її україноцентричності.

Ключові слова: *мовна політика, національна ідентичність, народна міфологія, києвоцентризм.*

Духовні кордони держави визначаються матерією духу, якою є мова. Вона об'єднує людей у певні спільноти тим, що висловлюване нею є для них зрозумілим, спільним і загальним, у межах якого формується і функціонує якась родова (загальна) ідея, родовий дух, врешті – народ. Мова і є держава на рівні духовному, оскільки вона спроможна утримувати („держати") індивідів як цілком визначену цілість. Причому, визначену саме тим категоріальним устроєм, який органічно випливає з її особливостей – лексичних, граматичних, синтаксичних, тих, що утворюють безсумнівний об'єктивний дух народу як дух суб'єктивний і водночас суб'єктний, життєтворчий і життєдайний, життєздатний і життєспроможний.

Для України вкрай актуальною проблемою є здійснення мовної національної політики, оскільки майже половина населення є фактично російськомовним. У даній статті ми пропонуємо дати її основні напрямки, ґрунтуючись на історико-філософській духовній спадщині, праці англійського соціолога й економіста

Е.Сміта „Національна ідентичність”, написаній на основі досвіду західноєвропейських країн, а також праці відомого радянського вченого Б.Поршнєва „О начале человеческой истории”.

Метою статті є обгрунтування мови як головного народотворчого чинника, якому має підпорядковуватись мовна політика держави.

Тут потрібно враховувати відому філологам, а, нагадаю, всі вчені, в тому числі філософи, включно по V століття нової ери називались саме так, наукову гіпотезу Сепіра-Уорфа. Вона гласить: „Мова нав’язує людині норми пізнання, мислення і соціальної поведінки: ми можемо пізнати, зрозуміти і здійснити тільки те, що закладено в нашій мові” [1, с.183]. Не менш відомий етнолог і філософ Б.Поршнєв, наводячи її у праці „О начале человеческой истории”, позначає таке нав’язування проявом примусової сили слова. І стверджує: „Слова, проголошені одним індивідом, невідворотним, „роковим” чином визначають поведінку іншого, якщо тільки не наштовхуються на негативну індукцію, контрсугестію, що зазвичай шукає опору в словах третіх осіб або ж оформлюваних за такою моделлю. У чистому вигляді сугестія є мовлення мінус контрсугестія. Остання на практиці іноді виражена з повною силою, але іноді в пониженій мірі – в оберненій залежності від ступеня авторитету особи, яка є джерелом сугестії” [1, с.187].

Вже тут маємо пояснення ніби вродженої схильності до агресії між народами, що є носіями різних мов. У змаганні за життєвий простір перемагає той народ, сугестивний вплив мовлення якого переважає сугестивний вплив іншої системи мовлення. Підсилення впливу чи спротиву, як можемо бачити, досягається формуванням ненормативної лексики, фактично – системи сквернослів’я.

Природно-біологічною, що те ж саме, етнічною, основою такого стану міжетнічних відносин є закономірність: більш розвинена нервова система будь-якого біологічного виду гіпнотизує менш розвинену, носії якої стають жертвами. Безпосередні пращури людей – неоантропи – вели, на переконання Ф.Поршнєва, не трудовий, а „паразитичний” спосіб життя. Ми думаємо, що це не зовсім коректно. Насправді праця полягала в пошуку життєздатних засобів впливу на природних антагоністів. І це була праця мовна, комунікативна. А саме: перемогти їх можна не тільки і не стільки їх фізичним знищенням, скільки приручennям, одомашненням, впливом на них знанням їх мови, підсиленим власною лексикою в її контрсугестивній функції. Внаслідок цього можна відібрати властиву їм внутрішню сутність, навіть залишивши їм життя.

Вчені-етнологи, як і лінгвістичні науки взагалі, розглядають мову як засіб комунікативної соціалізації та основу соціальної психології. З точки зору Ф.Поршнєва, „ненормальність з точки зору психології – це не навіюваність. Таке визначення справедливе для будь-якого суспільства, будь-якої епохи. Що саме навіюється, які саме норми поведінки, мови і мислення – це історично змінюється” [1, с.361]. Тобто, мова і мислення, або ж мовомислення, соціалізують людину, роблячи її суб’єктом суспільного способу життя. І, навпаки, нерозвиненість мови асоціалізує та ресоціалізує її, наближаючи до далеких пращурів.

Це майже аксіоматично, наприклад, для української мови, в якій новонароджена дитина/людина називається *немовлям*. Адже відомо, що найтяжчою формою праці є саме розумово-пізнавальна, оскільки вона вимагає від людини як природно-соціальної істоти чогось неприродного й надприродного – здатності до абстрагування, до відчуження від предметних форм буття, включно зі своїм власним, на користь формалізованих ідеальних конструкцій, якими є слова і утворювані на їх основі поняття.

Аристотель, чиє вчення про державу і політичну сутність людини покладене в основу нині діючих цивілізованих народів, відзначав, що державний спосіб організації сумісного життя є для людей природним, об’єктивно необхідним. Ось чому той, „хто живе в силу своєї природи, а не внаслідок випадкових обставин, поза державою, той або недорозвинена в моральному відношенні істота, або надлюдина” [2, с.378]. Головний аргумент на користь такого висновку: лише людина серед усіх живих створінь наділена мовою, здатною „виражати і те, що справедливо і що несправедливо. Ця властивість людей відрізняє їх від решти живих істот: тільки людина здатна до сприйняття таких понять, як добро і зло, справедливість і несправедливість і т.п. А сукупність усього цього і створює основу сім’ї і держави. Первинною за природою, порівняно з сім’єю і кожним із нас, є держава, адже необхідно, щоб ціле передувало частині. ...Отож очевидно, що держава існує за природою і за природою передує кожній людині. ...Поняття справедливості пов’язане з уявою про державу, тому що право, яке служить мірилом справедливості, є регулюючою нормою політичної спільноти” [2, с.379-380].

Зрозуміло, що не йдеться про первинність держави як владно-управлінського інституту суспільства, а про мову як духовну державу, яка об’єднує людей у певну духовно-соціальну цілісність, на основі якої вона ідентифікує себе в такій якості. Оскільки ці народні/етнічні спільноти взаємодіють між собою, причому з домінуванням агресивної складової, адже, за Л.Гумільовим, етнічне проявляється на підсвідомому рівні за принципом „свої – чужі”, з’являється потреба у створенні держави як інституту врегулювання внутрішніх суперечностей і протиріч, а також захисту від зовнішніх чужинців і, на жаль, ворогів. А вороже й чуже проявляється в першу чергу через систему мовлення, особливо звукового.

Всі ці, як і багато інших обставин, про які варто говорити, але не в межах обмеженого на виступ часу, вимагають від держави як політичного інституту відповідної політики щодо врахування мовного феномена як головного соціально-духовного фундаменту суспільства, який, будучи первинним, вихідним і аксіоматичним вираженням держави, не здатний, проте, протидіяти її примусово-силовому тиску. Державна влада, яка розбещує, це саме держава як сукупність інститутів примусу. І першою формою розбещення, як не дивно, є нерозуміння правителями субстанціонального державотворчого статусу мови спілкування. Адже саме мова об’єднує людей у спілку, даючи можливість спільного розуміння сутності добра і зла,

справедливості й несправедливості, права як міри справедливості, на основі чого, власне, і створюється *суспільство*.

З особливою силою мовна політика держави має проявлятись в її адекватній сутнісно-змістовній формі у поліетнічних державах. Україна моноетнічна за визначенням, але за мовою спілкування білінгвістична: в ній фактично діють дві духовні держави, які не дають спокою державі як політичному інституту управління. Це настільки очевидно, що немає потреби доводити протилежне. Не випадково, що певні політичні сили весь період незалежності наполягають на прийнятті в одній державі двох державних мов.

Зважаючи на тісну співпрацю держави з церквою, яка де-факто впливає на її політику, варто звернути увагу політиків на статус мови в біблійній літературі. Так, Бог наказує синам боголюбивого Ноя Сіму, Хаму, Яфету творити „душу живу по роду її", творити будь-які плоди, „в яких насіння їх за родом їх на землі". При цьому наводиться родовід головних персонажів післяпотопного людства і наказ жити „в землях їх, кожен за мовою своєю, за племенами своїми, в народах своїх" [3, Буття; 10:5,20,31]. Звичайно ж, нащадки Ноєві порушили Боже веління як веління самого об'єктивного розуму світобуття. „І сказали вони: побудуємо собі місто і вежу вишиною до небес, і зробимо собі ім'я, перш ніж розсіємось по лицю всієї землі. І зійшов Господь подивитись місто і вежу, що їх будували сини людські. І сказав Господь: ось. Один народ і одна у всіх мова; і ось почали вони робити, і не відійдуть вони від того, що задумали робити; зійдемо ж і змішаємо там мову їхню так, щоб один не розумів мови іншого. І розсіяв їх Господь звідти по всій землі. І вони покинули будувати місто і вежу. Тому дане йому ім'я: Вавилон, адже там змішав Господь мову всієї землі і звідти розсіяв їх Господь по всій землі" [3, Буття; 11:4-9].

Із наведеного потрібно зробити декілька висновків, беручи їх як урок мудрості й водночас уроки історії, в якій людство пішло шляхом Вавилону, чим створило собі складні проблеми. Посилання на Біблію важливе, адже вона являє собою в першу чергу філософський документ, в якому освячена мудрість.

1. „Один народ і одна у всіх мова" не означає наявність якоїсь наднародної та надприродної мови одного народу. Йдеться про мову як єдиний і головний чинник формування людини, арсенал знань про об'єктивну природу світобудови та спосіб їх передачі від людини до людини і народ як ту суспільну форму, завдяки якій вона формується.

2. Ця одна-єдина мова розвивається через наявність різних народів і, отже, фонетично, лексично, синтаксично, граматично різних мов спілкування, кожна з яких має можливість саморозвитку засобами, з одного боку, діалектними, адже кожен більш-менш розселений у межах біогеоценозу етнос має певні субетнічні відмінності, з іншого, має можливість запозичувати лексику інших народів, органічно включаючи її у власний лексичний і граматичний устрій. Але власне етнічна/народна самоідентифікація повинна відбутись на своїй власній основі як діалектична єдність протилежностей етнічного, субетнічного та суперетнічного, як діалектична єдність діалектів. Формування такої єдності водночас супроводжується розвитком мислення, сутність якого якраз і полягає в умінні знайти спільне в різноманітному, єдине сутнісно та змістовно у формально відмінному. Тому не випадково, що народ серед інших народів представляє його освічена частина.

3. Розпад усіх імперій свідчить на користь наведеного тлумачення: щось сутнісне витворити різні народи на основі штучно створеної мови, якою у переважній більшості випадків є мова якогось одного народу, силою державного примусу нав'язувана як начебто єдина, більше того – божественна у своїй величі та могутності, не здатні. Дух має життєтворчу і життєдайну силу лише в якості монохроматичного, як сказали б фізики, розповсюдження властивої йому енергії. Що стосується розчиненої суміші духу мовлення різних народів, то вона, збагачуючи лексично й фонетично, не завжди має потрібну енергію душевного зцілення. Напроти, досить часто вона набуває виключно „теплового" характеру, оскільки ентропія системи зростає і вона руйнується. Можна припустити, що деякі вживані як норма слова однієї мови у структурі іншої набувають характеру сквернослів'я. Ось чому історію людства супроводжують постійні війни, оскільки родова духовна патологічна травма переслідує нащадків Сіма, Хама, Яфета – багато з них вважають свій народ і свою мову єдиною мовою, дух якої нібито звитяжить всі інші, які, врешті-решт, мають уподібнитись їм.

4. Як висновок: успіх народної долі лежить на шляху його самоідентифікації та створення політичного організму у вигляді держави, яка охороняє конкретну духовну єдність і цілісність.

Перш ніж говорити про засади державної мовної політики, наведемо основні чинники етнічної ідентичності, наведені відомим англійським вченим Е.Смітом. „Етнічна група – це тип культурної спільності, що надає великої значимості міфові про походження та історичній пам'яті і вирізняється однією, а то й кількома культурними особливостями: релігією, звичаями, мовою, інституціями. Такі спільноти „історичні" у двох розумінням: по-перше, історична пам'ять доконечна для їхнього подальшого існування, по-друге, кожна з цих етнічних груп є продуктом певних історичних сил і, отже, може зазнавати історичних змін та розпаду" [4,с.29].

Що стосується основних атрибутів етнічної спільноти, то Е.Сміт наводить наступні: „1) групова власна назва; 2) міф про спільних предків; 3) спільна історична пам'ять; 4) один або більше диференційних елементів спільної культури; 5) зв'язок із конкретним „рідним краєм"; 6) чуття солідарності у значної частини населення. Що більшою мірою даному населенню властиві ці атрибути (і що більше цих атрибутів властиві тому населенню), то ближче воно підступає до ідеального типу етнічної спільноти... Де є такий комплекс елементів, перед нами вочевидь постає спільнота з історичною культурою і чуттям спільної ідентичності" [4, с.30].

Якщо проаналізувати викладене вище, починаючи від біблійних настанов і закінчуючи наведені атрибутивні ознаки етнокультурної, фактично ж соціокультурної спільноти, можемо бачити напрямки державної мовної політики, адже всі ці ознаки досягаються мовними засобами. Звичайно, не в сенсі говоріння про них, що ми часто робимо, включно з даною конференцією, а в сенсі розуміння державними людьми, неможливого без домовленості про практичні дії. А ще більше без того, щоб їх до таких дій підштовхували не директивні постанови, а логіка історичного розвитку народів, яка порушувалась і в царську, і в радянську добу. На противагу цьому в Новий час у Європі відбувався процес самоідентифікації народів не як підданих царів, королів, імператорів, а як громадян, що творили республіканський устрій на основі загальнонародної солідарності.

Україна, радо і гостинно приймаючи впродовж півтора тисячоліття на свої землі „дітей різних народів", має багату духовно-культурну історію, але автохтонний український народ на цьому тлі постійно має труднощі з утвердженням себе в якості державного народу. Конституційне закріплення за українською мовою статусу державної є безумовним досягненням насамперед „малого народу" – творчої інтелектуальної еліти, для якої соціально-політичне і духовно-культурне значення мови є аксіоматичним. Але про подібне розуміння з боку „держави" як сукупності чиновників, що належать до її установ, говорити не доводиться. Саме тому розбудова держави та виконання належних їй функцій йде зі значними труднощами – їй, як висловлювався В.Ленін на третьому з'їзді комсомолу, не вистачає „единодушия и единой воли". Комсомол як представник нового „малого народу" її не проявив, тому що наповнював свою свідомість змістом партійних вказівок і розпоряджень, а не змістом історичної пам'яті про духовний розвиток людства. Звідси розпад держави, яка не була скріплена тими духовними чинниками, які потрібні для її безпечного існування в історичній перспективі.

Аналогічно може скластись доля української держави, якщо вона не буде розбудовуватись за духом, адекватним солідарній соціальній енергетиці, властивій мові кожного народу, який компактно проживає на території України і є носієм максимально можливої кількості атрибутів, які характеризують подібну етно- й соціокультурну спільноту.

Звичайно, що визначальну роль в цьому процесі розбудови духовно-культурних підвалин української держави має і зобов'язаний відігравати український народ. Ясна річ, що йому потрібно подолати історичну амнезію. В першу чергу відносно важливості мови як визначального народотворчого чинника, тим більше, що значна його частина, визнаючи українську мову рідною, фактично є російськомовною. На ці духовні феномени накладається феномен власне російської етнокультурної ідентичності тих громадян України, які об'єктивно мають певне, можна сказати потужне тяжіння до тієї держави, яка дуже активно захищає себе в обох названих нами вище іпостасях – мовно-культурній та інституціональній. Без поєднання цих двох напрямків і фактично двох суб'єктів державотворення проблематичною є формування української політичної нації як єдиного суб'єкта історичного розвитку країни.

Очевидно не варто зупинятись на закріплених Конституцією України положеннях щодо мовної політики держави. Вони відомі. Головне в тому, що обидва щойно названих суб'єкта державотворення вважають себе ущемленими. Але, на нашу думку, їх примирить така політика держави, за якої, згідно прадавньої педагогічної максими „вихователь має бути вихованим" і, відповідно, правитель разом з тими, хто виконує його волю, мають бути освіченими знаннями про феномен мови в її людинотворчій, народотворчій і державотворчій сутності.

Україна, не маючи інституціональної держави, яка б захищала її етнокультурну ідентичність, повинна послідовно позбуватись безпам'ятства і набувати почуття солідарності своїх громадян. Якщо пройтись по всім шести атрибутам, ми побачимо наступне. Дуже тяжко приживається групова власна назва: значна частина населення вважає за можливе називати себе хохлами, ніж українцями. На цьому тлі активно пропагується ідея про те, що ми слов'яни, а тому слід єднатись саме на цій, а не історично українській основі. У нас не вироблена концепція власної народної міфології, якою є Києво-Руська, в силу відомих обставин привласнена іншим народом. Важливість спільного міфологічного пращура в тому, що всі народи й всі люди родом із міфології, яка презентує властиву народам колективну психологію, освячуючи та героїзуючи її. Між тим видатний радянський і російський мислитель О.Лосєв визначав міф як демонстрацію героїчної історії власного імені, як магію власного імені. Якщо ми не українці, то в нас немає ні історії, ні імені, а є почуття меншовартості й манкуртизму.

Без цих двох атрибутів складно, а то й неможливо (і не можливо) сформувати власну історичну пам'ять, над відсутністю якої в активній оперативній пам'яті завжди активно й цілеспрямовано працюють так звані імперські народи та їх правителі. Про це досить прозоро веде мову Н.Макіавеллі у праці „Володар". Якщо немає спільної назви, спільного міфу про свого пращура, відсутня спільна історична пам'ять, то не відбувається пошук диференційних елементів спільної культури. І ми є свідками того, як в радянський період все, чому не можна було відмовити в приналежності до українського, пов'язувалось із благодатним впливом російського братнього народу, правителі якого, і не тільки, і в минулому, і тепер схильні говорити про відсутність такого народу і такої культури.

Тепер вже без наведених чотирьох атрибутів чи можна розраховувати, що народ має якесь почуття „рідного краю" та солідарне чуття єдиної української родини. Адже виховання в радянську добу здійснювалось згідно поетичних слів – „всем известно, что земля, начинается с Кремля". Хоча ще п'ятдесят років тому в нашому рідному краї розповсюдженою була народна поговірка: „Язик до Києва доведе".

Отже, державна політика має бути києвоцентричною. Тоді у всіх своїх проявах, починаючи з мовної як первинної і вихідної, вона стане україноцентричною. Про це мріяли чільні представники Кирило-Мефодіївського братства. Про це мріють і свідомі сутнісного змісту етнополітики представники будь-яких народів. Що зовсім не робить їх шовіністами й націоналістами. Навпаки – етнокультурними інтернаціоналістами. Вони розуміють, що сила й мудрість людства – у єдності різноманітного, а не одності одноманітного.

Джерела та література

1. Поршнев Б.Ф. О начале человеческой истории / Поршнев Б.Ф. – М., 1974.
2. Аристотель. Политика / Аристотель. Сочинения: В 4-х т. / Общ. Ред. А.И. Доватура. – М., 1983. – Т.4.
3. Біблія. – К.: Українське біблійне товариство, 1994.
4. Сміт Е. Національна ідентичність / Сміт Е. – К., 1994.

Жадько В.А. Сутнісний зміст мовної політики держави
Анализируется осуществление языковой национальной политики в современной Украине. Предлагаются ее основные направления, исходя из историко-философского духовного наследия Э. Смита и Б. Поршнева. Обосновывается вывод, что государственная политика должна быть киевоцентричной, что приведет к ее украиноцентричности.
Ключевые слова: *языковая политика, национальная идентичность, народная мифология, киевоцентризм.*

Zhadko V.A. Essential content of language politics of the state
The ways of introducing national language politics in Ukraine are having been analysed. Its main directions are defined according to the historical and philosophical heritage of E. Smith and B. Porshnev. The author proves that state politics has to be Kiev-centred that will result in its Ukraine-centrism.
Key words: *language politics, national identity, folk mythology, Kiev-centrism*

УДК 94(=161.2=161.1)(477)

В. В. Пашков

ДВОМОВНІСТЬ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті розкрито поняття двомовності. Наведено порівняльний аналіз особливостей білінгвізму у Західній Європі і проблеми формування двомовності як чинника освітньої політики в Україні.

Ключові слова: *двомовність, монолінгвізм, мультилінгвізм, державна мова, рідна мова.*

На початку XXI століття полімовна компетенція учнів стала однією з важливих педагогічних задач. Найчастіше ця проблема визначається як проблема мультилінгвізму (multlingualism – полілінгвізм), інколи – двомовності (білінгвізму). На сьогодні продовжує розвиватися розробка теоретичних і практичних аспектів явища двомовності, яке відносять до найбільш значимих в державній, національній і культурній освіті.

Білінгвізм у закордонних джерелах – це володіння двома мовами. У багатьох словниках поняття двомовності, багатомовності, мультилінгвізму, полілінгвізму визначаються як тотожні й означають використання декілька мов, кожна з яких вибирається в межах визначеної соціальної спільності (перш за все, держави); використання індивідуумом (групою людей) декількох мов, кожна з яких вибирається в залежності від конкретної комунікативної ситуації [1]. Двомовність як об'єкт дослідження охоплює лінгвістичний, соціологічний, педагогічний, правовий та історичний аспекти.

Історіографія проблеми має давні традиції. Ситуацію двомовності в Україні, що складалася протягом різних історичних епох, досліджували такі видатні історики, як О. Єфименко [2] та О. Пріцак [3], причому часто даючи протилежні оцінки ситуації, яка склалася історично. Зі здобуттям Україною незалежності наукова дискусія навколо проблеми двомовності лише загострилася, причому мовне питання висвітлювали не лише історики, (А. Желєзний [4]), а й філологи (Р. Кісь [5], І. Кононов [6], Л. Масенко [7]). Проте в цій ситауції проблема все ж таки, не була остаточно вирішена. Автори у своїх дослідженнях часто спираються на застарілі, націоналістичні концепції, не враховуючи сучасні тенденції культурного розвитку в світі, досвід глобалізаційних процесів.

На цей час закінчується ера монолінгвізму в західних країнах і починається ера мультилінгвізму, а також утвердження мультикультурної освіти й виховання. Знання декількох мов стає державною політикою в галузі освіти багатьох країн (Франція, Голландія, Швейцарія, Бельгія, Швеція, Фінляндія та інші). Тільки США дотримуються монолінгвальної освітньої політики: основною вимогою є знання державної (англійської) мови. У 1997 році Радою Європи було прийнято документ «Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of reference» («Сучасні мови: вивчення, навчання, оцінка. Загальноєвропейська компетенція»), спрямований на усунення мовних бар'єрів. Цим документом визначалися цілі, завдання й зміст навчання іноземним мовам, характеризувалися підсумкові рівні володіння іноземною мовою.